

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

О. С. Боева
кандидат юридичних наук, суддя
Господарського суду Запорізької області

ЩОДО ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

У Конституції України, серед закріплених і гарантованих нею прав людини, прямо вказане право людини на працю, на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом; заборонене використання примусової праці, праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах; надані гарантії на захист від незаконного звільнення та щодо своєчасного одержання винагороди за працю та на відпочинок (ст. 43, 44, 45 Конституції) [5]. Тобто, Конституцією України закріплені трудові права людини, які є невід'ємною складовою частиною основних прав людини.

Відповідно до ст. 55 Конституції України (ст. 55 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 1401-VIII від 02 червня 2016 р.), права та свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожному гарантується право звернутися із конституційною скаргою до Конституційного Суду України (далі – КСУ) на підставах, установлених Конституцією України, та у порядку, визначеному законом. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися по захист своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [2].

Додатковою гарантією захисту прав людини, і, зокрема, захисту трудових прав, є закріплення в ч. 3 ст. 124 Конституції України положення стосовно того, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи (ст. 124 у редакції Закону № 1401-VIII від 02 червня 2016 р.).

Таким чином, судовий захист прав і свобод, у тому числі, КСУ, є важливою гарантією їх реалізації.

У наукових працях Н.Б. Болотіної, В.Я. Бурака, В.С. Венедиктова, В.В. Жернакова, М.І. Іншина,

І.П. Лаврінчука, Л.І. Лазор, О.М. Обушенка, П.Д. Пилипенка, С.М. Прилипка, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, В.І. Щербини, О.М. Ярошенка та ін. неодноразово висвітлювалися питання захисту трудових прав. Про необхідність запровадження інституту конституційної скарги в Україні зазначали в своїх роботах такі науковці, як К.Б. Айріян, А. С. Головін, М.М. Гультай, О.В. Петришин, В.В. Радзівська, А.О. Селіванов, Д.С. Терлецький, Ю.М. Тодика, І.А. Толкачова, Т.О. Цимбалістий, С.В. Шевчук. Питання захисту трудових прав в порядку конституційного судочинства досліджувалися, зокрема, С.Х. Барегамьяном, І.В. Дашутіним, А.М. Івановською, Н.І. Чудик-Білоусовою.

Як уже зазначалося, 02 червня 2016 р. Верховною Радою було прийнято Закон України № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», відповідно до якого Конституцію України було доповнено, зокрема, ст. 151-1, у якій зазначається, що КСУ вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби правового захисту вичерпано. Таким чином, у нашій державі, як і в багатьох країнах розвинутої демократії, було запроваджено інститут конституційної скарги.

Актуальність даної статті полягає в тому, що, досліджуючи дію інституту судового захисту трудових прав та проблеми розмежування судових юрисдикцій у сфері захисту трудових прав, автор не може залишити поза увагою деякі питання, пов'язані із захистом трудових прав КСУ. Варто з'ясувати, чи призведе запровадження інституту конституційної скарги до позитивних змін у сфері судового захисту трудових прав, чи буде забезпечуватися належний доступ працівників (як найбільш уразливої сторони в трудових спорах) до конституційного правосуддя, та чи не буде фактичного обмеження прав працівників.

Фахівцям у галузі права відомо, що конституціоналізм за своєю суттю означає певне обмеження державної влади в рамках Конституції та здійснення захисту прав і свобод за допомогою конституційного контролю. Натомість, у більшості країн, які позиціонують себе як демократичні правові держави, розвинений інститут конституційної скарги є реальною можливістю кожного «звертатися до органів судового конституційного контролю з проханням перевірити конституційність владних актів, що порушують, як він вважає, його конституційні права» [20, с. 94].

Доречно нагадати позицію А.М. Івановської: «Немає жодної країни світу, якою б демократичною вона себе не вважала, де законодавець не помилявся б, де не приймалися б закони, які рано чи пізно виявилися невідповідними Конституції і такими, що порушують права людини. Помилки, в основному, обумовлені складністю розробки законодавства. Їх виникнення, мабуть, неминуче явище. У зв'язку з цим і виникає потреба у створенні правового механізму усунення законодавчих помилок, яким і буде виступати конституційна скарга» [4, с. 37].

В Україні, до прийняття Закону України № 1401-VIII, на конституційному рівні основною формою захисту прав людини (у тому числі, трудових прав) був інститут конституційного звернення. За період із 1998 по 2013 рр. КСУ було прийнято близько 14 рішень щодо тлумачення положень Конституції, законів та понять і термінів у сфері захисту трудових прав [6–19]. Відтак, трудові права захищалися в порядку конституційного судочинства шляхом ухвалення рішень, якими здійснювалося лише офіційне тлумачення Конституції та законів України (за умов різного застосування або тлумачення різними судовими або державними органами), що фактично означало обмежену форму доступу до правосуддя та не забезпечувало достатньою мірою захист порушених трудових прав, гарантованих Конституцією України.

Сьогодні діє Закон України № 2136-VIII від 13 липня 2017 р. «Про Конституційний Суд України», який набрав чинності 03 серпня 2017 р. [3]. Згідно із ч. 1 ст. 55 цього Закону, конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, а ч. 1 ст. 56 визначено, що суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України. До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права.

За умов дії інституту конституційної скарги вельми ефективним у правозастосуванні є те, що рішення за конституційною скаргою (яка має індивідуальний характер) набуває загального характеру і поширюється на всіх осіб, права яких порушено дією оскаржуваного законодавчого акту, визнаного неконституційним. Здавалося б, таким чином кожному забезпечується доступ до конституційного правосуддя та відкриваються можливості для ефективного конституційного контролю суспільства над владою. Проте не все так бездоганно.

По-перше, в Україні, на жаль, запроваджено таку модель конституційної скарги, яка за предметом є нормативною (неповною) конституційною скаргою, котра пов'язана з розглядом конкретної справи, оскільки відповідно до неї оскарженню підлягає лише один вид нормативно-правового акту – закон, який був застосований у судовому розгляді справи особи, яка звернулася зі скаргою до КСУ [1, с. 20].

Повна конституційна скарга передбачає право особи оскаржити до органу конституційної юрисдикції в субсидіарному порядку, тобто після використання всіх інших засобів правового захисту, будь-який акт державної влади (як нормативний, так і індивідуальний), який безпосередньо порушує її конституційні права [21, с. 20–24].

З аналізу судової практики розгляду трудових спорів вбачається, що значна кількість трудових спорів вирішується не тільки на підставі Кодексу законів про працю України, Законів України «Про оплату праці», «Про відпустки» тощо, але й із застосуванням підзаконних нормативно-правових актів. Крім того, регулювання сучасних трудових правовідносин у деяких випадках не обмежується сферою дії лише норм трудового законодавства, що часто тягне за собою неправильне вирішення судами трудових спорів, внаслідок чого порушуються конституційні права працівників.

Захист трудових прав судом конституційної юрисдикції був би більш ефективним за умов запровадження іншої моделі конституційної скарги – повної конституційної скарги, оскільки кожний працівник, конституційне право якого (прямо передбачене ст. 43, 44, 45 Конституції України) порушено, мав би право оскаржити до КСУ будь-який акт державної влади (як нормативний, так і індивідуальний), або навіть підзаконний акт, який безпосередньо порушує конституційні права.

По-друге, за таких умов під час звернення з конституційною скаргою працівника, трудовий спір якого вирішено, на його думку, шляхом застосування в остаточному судовому рішенні акту державної влади або підзаконного акту, що суперечить Конституції України, скарга буде визнана неприйнятною, що свідчить про обмеження можливостей захисту трудових прав у порядку конституційного правосуддя.

З урахуванням того, що більшість населення України все ж таки належить до працездатного населення, у разі порушення трудових прав, гарантованих Конституцією України, подальший судовий захист цих прав має бути віднесено до таких питань, що становлять значний суспільний інтерес. Для врегулювання питання щодо визначення прийнятності конституційної скарги працівника, трудовий спір якого вирішено шляхом застосування в остаточному судовому рішенні акту державної влади або підзаконного акту, що суперечить Конституції України, є доцільним доповнити відповідні статті Закону України № 2136-VIII посиленням на те, що, у разі наявності суспільного інтересу, така конституційна скарга має бути розглянута КСУ (аналогічно обґрунтуванню, яке міститься в ч. 2 ст. 77 цього Закону).

По-третє, зміст п. 1 та 2 ч. 1 ст. 77 Закону України № 2136-VIII, з погляду процесуального права, є некоректним, або навіть таким, що перешкоджає здійсненню принципу вільного доступу кожного до конституційного правосуддя.

Так, за змістом п. 1 ч. 1 ст. 77 Закону України № 2136-VIII, конституційна скарга вважається прийнятною, якщо вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду). П. 2 ч. 1 ст. 77 цього Закону визначено, що конституційна скарга вважається прийнятною, якщо із дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців.

Відомо, що рішення та/або постанови, ухвали судів апеляційної інстанції під час перегляду судових рішень, ухвалених судами будь-якої юрисдикції, набирають законної сили з моменту їх проголошення (або із дня їх прийняття). У разі, якщо судом касаційної інстанції буде відмовлено у відкритті провадження, а трьохмісячний строк із дня набрання законної сили судовим рішенням сплине, то, з огляду на вимоги п. 2 ч. 1 ст. 77 Закону України № 2136-VIII, конституційна скарга буде визнана непринятною.

За таких обставин вважається доречним або збільшити вищевказаний строк для звернення з конституційною скаргою, або зазначити, що подання касаційної скарги на постанову (ухвалу) суду апеляційної інстанції перериває перебіг трьохмісячного строку для звернення до КСУ із конституційною скаргою. Після переривання такий перебіг починається заново. Час, що минув до переривання перебігу, до нового строку не зараховується.

За сучасних умов у сфері регулювання міжнародних інтеграційних процесів, зокрема, між

Україною та країнами ЄС, важливе значення має інтеграція через право, яка включає у себе зближення і гармонізацію української національної правової системи з правовою системою ЄС. Запровадження в Україні інституту конституційної скарги (характерного для більшості країн ЄС), по-перше, є свідченням правової інтеграції конституційного законодавства України до законодавства ЄС, а по-друге, означає, що метою проведення конституційної реформи в нашій державі є посилення гарантій законності, а в разі порушення основних прав і свобод громадян – забезпечення кожному доступу до конституційного правосуддя та можливість певним чином впливати на якість національного законодавства. Крім того, запровадження зазначеного правового інституту сприятиме відновленню конституційного контролю суспільства над владою.

Проте захист трудових прав шляхом подачі працівником конституційної скарги, яка є нормативною (неповною) конституційною скаргою, оскільки за нею оскарженню підлягає лише один вид нормативно-правового акту – закон, на думку автора, позбавляє працівника, трудові права якого порушено на підставі дії інших актів державної влади або підзаконних правових актів, права на доступ до конституційного правосуддя шляхом подачі конституційної скарги.

За таких обставин працівник може лише звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з клопотанням про звернення до КСУ із конституційним поданням про визнання неконституційним акта (його окремих положень), на підставі якого вирішено справу з порушенням його конституційних прав, що виключає право на безпосередній доступ особи до конституційного правосуддя та має такі негативні наслідки, як залежність здійснення захисту права від волі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини і проходження всієї процедури за тривалий період часу.

Запровадження будь-яких змін або доповнень до ст. 151-1 Конституції України для забезпечення більш ефективного захисту трудових прав шляхом звернення працівника до КСУ із конституційною скаргою на тепер є дуже складним, але ще не втрачена можливість запропонувати певні зміни та доповнення до Закону України № 2136-VIII від 13 липня 2017 р. «Про Конституційний Суд України», а саме:

– ч. 1 ст. 7 доповнити п. 10 такого змісту: «вирішення питання про відповідність Конституції України (конституційність) актів державної влади та підзаконних нормативних актів за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі правовий акт суперечить Конституції України,

якщо Суд визначить, що розгляд такої скарги є необхідним із мотивів суспільного інтересу»;

– ч. 2 ст. 35 доповнити п. 10: «відповідність Конституції України (конституційності) актів державної влади та підзаконних нормативних актів за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі правовий акт суперечить Конституції України, якщо Суд визначить, що розгляд такої скарги є необхідним із мотивів суспільного інтересу»;

– ст. 62 доповнити ч. 2: «Якщо в конституційній скарзі особа, яка звернулася до Суду, вказує на застосування в остаточному судовому рішенні іншого правового акту, який, на її думку, суперечить Конституції України, Суд вирішує питання щодо прийнятності такої скарги, виходячи із наявності суспільного інтересу»;

– п. 2 ч. 1 ст. 77 доповнити реченням: «Подання касаційної скарги на постанову (ухвалу) суду апеляційної інстанції перериває перебіг трьохмісячного строку для звернення до КСУ із конституційною скаргою. Після переривання такий перебіг починається заново. Час, що минув до переривання перебігу, до нового строку не зараховується».

Література

1. Баулін Ю.В. Новий конституційний формат діяльності Конституційного Суду України: конституційна скарга / Ю.В. Баулін // Право України. – 2016. – № 7. – С. 19–23.

2. Закон України № 1401-VIII від 02 червня 2016 р. «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 28. – Ст. 532.

3. Закон України № 2136-VIII від 13 липня 2017 р. «Про Конституційний Суд України». – Голос України. – 2017. – № 141.

4. Івановська А.М. Конституційне правосуддя і захист прав людини: позитивний зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні / А.М. Івановська // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3. – С. 36–42. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2005_3_8.

5. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») (№ 12-рп/98, 09 липня 1998 р., Рішення, Конституційний Суд України).

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Вільної профспілки працівників метрополітенів України щодо офіційного тлумачення поняття «професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації», використаного в абзаці 6 ч. 1 ст. 43-1 Кодексу законів (№ 14-рп/98, 29 жовтня 1998 р., Рішення, Конституційний Суд України).

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Управління ви-

конавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України у Кіровоградській області про офіційне тлумачення положення ч. 3 ст. 34 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (справа про відшкодування моральної шкоди Фондом соціального страхування) (№ 1-рп/2004, 27 січня 2004 р., Рішення, Конституційний Суд України).

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Стріхаря Володимира Васильовича щодо офіційного тлумачення положень ст. 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями ст. 117, 237-1 цього кодексу (№ 4-рп/2012, 22 лютого 2012 р., Рішення, Конституційний Суд України).

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Присяжнюк Людмили Михайлівни щодо офіційного тлумачення положення ч. 2 ст. 233 Кодексу законів про працю України, статей 1, 12 Закону України «Про оплату праці» (№ 8-рп/2013, 15 жовтня 2013 р., Рішення, Конституційний Суд України).

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Дзьоби Юрія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення ч. 2 ст. 233 Кодексу законів про працю України (№ 9-рп/2013, 15 жовтня 2013 р., Рішення, Конституційний Суд України).

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення ч. 2 ст. 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» (справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад) (№ 6-рп/2002, 26 березня 2002 р., Рішення, Конституційний Суд України).

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положень абзаців 2, 3 п. 1 ч. 1 ст. 150 Конституції України (справа щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад) (№ 7-рп/2002, 27 березня 2002 р., Рішення, Конституційний Суд України).

14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень ч. 2, 3 ст. 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) (№ 8-рп/2002, 07 травня 2002 р., Рішення, Конституційний Суд України).

15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 1, 2 ст. 2 Закону України «Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування» (справа про надання допомоги по тимчасовій непрацездатності) (№ 1-рп/2005, 17 березня 2005 р., Рішення, Конституційний Суд України).

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 23 Закону України «Про державну службу», ст. 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», ст. 42 Закону України «Про дипломатичну службу» (справа про граничний вік перебування на державній служ-

бі та на службі в органах місцевого самоврядування) (№ 8-рп/2007, 16 жовтня 2007 р., Рішення, Конституційний Суд України).

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпункту «б» підп. 4 п. 3 ст. 7 Закону України «Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», п. 1, абзацу 3 п. 5, п. 9, абзаців 2, 3 п. 10, п. 11 р. I Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (справа про страхові виплати) (№ 20-рп/2008, 08 жовтня 2008 р., Рішення, Конституційний Суд України).

18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підп. 13 п. 4 р. I Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» (справа про допомогу по безробіттю звільненим за угодою сторін) (№ 9-рп/2009, 28 квітня 2009 р., Рішення, Конституційний Суд України).

19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень ст. 2, абзацу 4 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» (№ 35-рп/2009, 24 грудня 2009 р., Рішення, Конституційний Суд України).

20. Тесленко М.В. Конституційна юрисдикція в Україні: [навч. посіб.] / М.В. Тесленко. – К.: «Школа». – 2003. – 256 с.

21. Шаповал В.М. Суд як орган конституційного контролю (із зарубіжного досвіду) / В.М. Шаповал // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. – № 6. – С. 20–33.

Анотація

Боєва О. С. Щодо захисту трудових прав Конституційним Судом України. – Стаття.

Стаття присвячена проблемним питанням, пов'язаним із захистом трудових прав Конституційним Судом України, зокрема, з'ясуванню, чи призведе запрова-

дження інституту конституційної скарги до позитивних змін у сфері судового захисту трудових прав, чи буде забезпечуватися належний доступ до конституційного правосуддя. Для забезпечення більш ефективного захисту трудових прав шляхом звернення працівника до Конституційного Суду України з конституційною скаргою автором запропоновано зміни та доповнення до Закону України «Про Конституційний Суд України».

Ключові слова: трудові права, трудовий спір, судовий захист, конституційна скарга, інститут конституційної скарги.

Аннотация

Боєва Е. С. Относительно защиты трудовых прав Конституционным Судом Украины. – Статья.

Статья посвящена проблемным вопросам, связанным с защитой трудовых прав Конституционным Судом Украины, в т. ч. выяснению, приведет ли введение института конституционной жалобы к позитивным изменениям в сфере судебной защиты трудовых прав, будет ли обеспечиваться надлежащий доступ к конституционному правосудию. Для обеспечения более эффективной защиты трудовых прав путем обращения работника в Конституционный Суд Украины с конституционной жалобой автором предложены изменения и дополнения к Закону Украины «О Конституционном Суде Украины».

Ключевые слова: трудовые права, трудовой спор, судебная защита, конституционная жалоба, институт конституционной жалобы.

Summary

Boieva O. S. Concerning the protection of labor rights by the Constitutional Court of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the problematic issues focuses on the protection of labor rights by the Constitutional Court of Ukraine, in particular, on finding out whether the institution of the constitutional complaint will lead to positive changes in the field of judicial protection of labor rights, whether adequate access to constitutional justice will be ensured. In order to ensure more effective protection of labor rights by the appealing of an employee to the Constitutional Court of Ukraine with a constitutional complaint, the author proposes amendments and additions to the Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine".

Key words: labor law, labor dispute, judicial protection, constitutional complaint, institute of a constitutional complaint.